MODEL PARTNERSTVA

ŠKOLA KROZ INTERKULTURALNE ZAJEDNIČKE AKTIVNOSTI

Beograd / decembar 2025

Pestalozzi Children's Village

Служба Координационог тела Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа

GRUPA

Izdavač

Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa i Grupa 484

Uredništvo

Ivana Seratlić

Autor

Vanja Štulić

Stručni konsultant

Saša Glamočak

Lektura

Brankica Živković (tekst na srpskom jeziku)
Fidan Fejzuli i Fatos Mustafa (tekst na albanskom jeziku)

Prevod

Fidan Fejzuli i Fatos Mustafa

Dizajn

Sonja Ristić

Naziv i sedište štamparije

Copy Planet, Beograd

Tiraž

80

Mesto i godina izdanja

Beograd, 2025

Svi pojmovi koji su u ovoj publikaciji upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju i muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne izražavaju nužno stavove dečje fondacije Pestaloci, koja je podržala izdavanje ove publikacije.

Sadržaj

Osnovna ideja priručnika o interkulturalnim zajedničkim aktivnostima.....4

„Bilo nam je (baš) lepo" - putokazi za interkulturalne zajedničke aktivnosti.....5

"Šta je urađeno?"- opis i rezultati projekta "Naš grad, naše škole".....7

„Zašto smo se okupili?" - definisanje interkulturalnih zajedničkih aktivnosti.....8

"Šta mi imamo od toga?" - potvrđene dobrobiti učesnika u interkulturalnim zajedničkim aktivnostima.....11

„Šta sve možemo zajedno?" – uporedni prikaz različitih vrsta zajedničkih aktivnosti.....12

„Kako to izgleda iz prve ruke?" – iskustvo učesnika kao osnova za smernice.....15

Ček-lista za pripremu, realizaciju i evaluaciju zajedničkih aktivnosti.....18

1. Priprema aktivnosti.....18
2. Tok realizacije aktivnosti.....20
3. Evaluacija i refleksija.....22

„Šta je to zajednički čas?" – vaspitno-pedagoška usmerenja aktivnosti (primer zajedničkog časa).....23

Preporuke za uspešnu pripremu zajedničkog časa.....24

Prilagođavanje indikatora uspešnog zajedničkog časa.....25

Prateći listić za praćenje zajedničkog časa u interkulturalnom kontekstu.....27

Kratki podsetnik za samoevaluaciju zajedničkog časa nastavničkog para.....29

Koraci pri evaluaciji putem horizontalne razmene.....30

Sve što nije stalo u tabele, a naučili smo iz dosadašnjeg iskustva.....32

Pet predloga literature korisne za osmišljavanje budućih zajedničkih aktivnosti.....37

OSNOVNA IDEJA PRIRUČNIKA O INTERKULTURALNIM ZAJEDNIČKIM AKTIVNOSTIMA

Devet godina projekta „Naš grad, naše škole" rezultiralo je stvaranjem *Modela partnerstva škola kroz zajedničke interkulturalne aktivnosti* (u daljem tekstu *Model partnerstva škola*). Model je osmišljen da podstakne i osnaži vrednosti i prakse interkulturalnog obrazovanja, razvijajući mrežu saradnje između škola u Bujanovcu, Preševu i Medveđi – između škola gde se nastava odvija na srpskom i albanskom jeziku. Saradnja ovih škola se odvijala na mnogobrojne načine – putem zajedničkih sastanaka, seminara, radionica, ekskurzija, javnih akcija, studijskih poseta, izdavanja publikacija. Sve te aktivnosti su uključivale mnoge aktere – đake, nastavnike, facilitatore, koordinatore, direktore, roditelje, mentore. Sržne aktivnosti celog projekta su podrazumevale interkulturalne zajedničke aktivnosti gde su nastavnici osmišljavali kako da kroz saradnju sa drugom školom ideja interkulturalnosti postane bliska svim đacima. Nakon mnogo sprovedenih zajedničkih aktivnosti tokom ovih devet godina, došlo je vreme da se prikupljena znanja još jednom sumiraju i podele. Upravo je ovaj kratki priručnik pisan sa ciljem da svi zainteresovani nastavnici mogu da nastave i dograde ono što je iz projekta „Naš grad, naše škole" naučeno.

Zajedničke aktivnosti u okviru projekta su prvenstveno podrazumevale saradnju između dve ili tri partnerske škole – škole gde se obrazovanje odvija na srpskom, i škole gde se obrazovanje odvija na albanskom jeziku. Parovi partnerskih škola formirani su na osnovu njihove geografske blizine, ranijih iskustava međusobne saradnje i iskazane motivacije nastavnika i rukovodstva za uključivanje u zajedničke aktivnosti. Proces uparivanja partnerskih škola započet je 2021. godine, u okviru druge faze projekta, i formirano je ukupno pet parova partnerskih škola:

- OŠ „Naim Frašeri" i OŠ „Branko Radičević"
- OŠ „Dragomir Trajković" , OŠ „Muharem Kadriu " i OŠ "Desanka Maksimović"
- OŠ „Ali Bektaši" i OŠ „Vuk Karadzić"
- OŠ „"Bora Stanković" i OŠ „Sami Frašeri"
- SŠ „Sveti Sava" i SŠ „Sezai Suroi"

U narednim fazama projekta ovaj model povezivanja je poslužio kao osnova za uključivanje dodatnih škola u mrežu međukulturalne saradnje – iz Medveđe (SSŠ „Nikola Tesla") i Preševa (Gimnazija „Skenderbeu" i Tehnička škola „Preševo").

Važno je naglasati da zajedničke aktivnosti mogu da se odvijaju u okviru jedne iste škole ili čak istog odeljenja, u zavisnosti od obrazovnog konteksta i profila đaka. Na školskoj zajednici je da zajedničke aktivnosti uskladi sa predviđenim školskim planom i programom. Zajedničke aktivnosti se tako mogu sprovesti u okviru oglednih časova, programa za slobodne aktivnosti, fakultativnih aktivnosti, projektne nastave, ekskurzija, akcija školskih parlamenata.

Ova publikacija je prvenstveno namenjena nastavnicima, ali smatramo da može poslužiti i svima ostalima koji su uključeni u proces obrazovanja – od zaposlenih u školi do javnih institucija i šire zajednice. Priručnik je pisan sa ciljem da se što korisnije i praktičnije predstave dosadašnje naučene lekcije o interkulturalnim zajedničkim aktivnostima svim zainteresovanim akterima. Zamišljamo da se na njega može osloniti rukovodilac škole koji podržava nastavnike u sprovođenju interkulturalnih zajedničkih aktivnosti; predstavnik opštine koji želi da na adekvatan način obezbedi potrebne uslove za takve aktivnosti; roditelj motivisan da bolje razume u čemu njegovo dete učestvuje. Zato ova publikacija može da se koristi na razne načine i različitim redosledom – nadamo se da će nekima poslužiti ček-lista, drugima obrazac za praćenje zajedničkog časa, trećima izdvojene dobrobiti zajedničkih aktivnosti. Posebnu pažnju smo obratili na to da napravimo adekvatne resurse koji mogu da pripomognu nastavnicima koji hoće da održe zajednički čas po prvi put.

„BILO NAM JE (BAŠ) LEPO” - putokazi za interkulturalne zajedničke aktivnosti

Kada radimo u Bujanovcu, Medveđi i Preševu, zadovoljstvo je uvek veliko iz mnogih razloga. Najvažniji razlog predstavljaju mladi koji svojim učešćem, delima, idejama i promenama potvrđuju da je smisleno baviti se interkulturalnim obrazovanjem. Koliko god mi, kao odrasle osobe, uživali osmišljavajući, podržavajući i prateći taj proces, ono što daje osnovni smisao svim zajedničkim aktivnostima krije se u odgovoru na pitanje koje postavimo na kraju – „Kako vam je bilo?”. Ubedljivo se ističe jedan odgovor: „Bilo nam je lepo”. Upravo ovako sročen, u množini, uz čestu emotivnu povisilicu – *baš* lepo! *Baš je lepo* nakon uličnih akcija i baš je lepo nakon zajedničkog časa i *baš je lepo* nakon povratka iz Švajcarske… Verujući da to potvrđuje vrednosti i principe interkulturalnog obrazovanja, ipak se često pitamo šta se sve krije iza tog (lepog) iskaza. Šta im je i zašto im je lepo, kako da to lepo traje i bude lepše, da li im je svima podjednako lepo, kada i zašto im nije lepo, da li im je samo lepo ili je još nekakvo, šta u stvari to lepo znači za koga, kako da budemo sigurni da smo se dovoljno pripremili da im bude lepo, koliko to što im je lepo znači jednoj zajednici u kojoj žive, kako da tu lepotu prenesu i van zajedničkih aktivnosti… Ovakva pitanja direktno postavljamo mladima, ali nakon često adolescentski šturog odgovora, prosleđujemo upitanost sebi samima.

Sa željom da na ovakva pitanja pronađemo sistematičan, precizan, praktičan, a dovoljno širok odgovor, upustili smo se u istraživanje tokom poslednje faze projekta

(2023–2025). Krenuli smo radoznalo i sa željom da prikupimo različita iskustva, ali i sa samopouzdanjem zbog dugogodišnjeg poznavanja kvaliteta rada mnogobrojnih ljudi uključenih u projekat „Naš grad, naše škole". Naš zadatak je bio da slušamo, prikupimo i povežemo. U istraživanju je učestvovalo ukupno 63 učesnika: 29 odraslih (od kojih je 55% bilo iz školskog menadžmenta, 30% nastavnici, a 20% roditelji) i 34 đaka. Istraživanje smo sproveli u tri faze, koristeći participativni i kvalitativni pristup, gde smo kroz intervjue, fokus grupe, diskusije sa učesnicima i testiranje u praksi postepeno nadopunjavali rezultate. *Prva faza* obuhvatila je intervjue i fokus grupe sa učesnicima i realizatorima zajedničkih aktivnosti, kao i analizu prikupljenih podataka i donošenje prvih rezultata i smernica za zajedničke aktivnosti. *Druga faza* uključivala je testiranje i dopune smernica u saradnji sa partnerskim školama, dok je *treća faza* bila posvećena pisanju praktičnog dokumenta – Modela partnerstva škola, koji je pred vama.

Ovaj priručnik želimo da bude i potvrda i inspiracija – kako za one koji su već uključeni, tako i za one koji tek razmišljaju o prvom koraku ka interkulturalnom obrazovanju. Materijal je namenjen upotrebi u praksi, pa sadrži smernice, ček-liste i konkretne primere iz iskustava učesnika, kako bi zajedničke interkulturalne aktivnosti postale deo svakodnevnog školskog rada i atmosfere, a ne samo povremeni projekat.

Prateći tragove prethodnih praksi i iskustava saradnika i saradnica, nadamo se da će Vas ovaj vodič jasno i glasno pozvati:

„Hajde zajedno da nam bude baš lepo!"

"ŠTA JE URAĐENO?"- opis i rezultati projekta "Naš grad, naše škole"

Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za Preševo, Bujanovac i Medveđu i Grupa 484 od 2017. godine sprovode projekat „Naš grad, naše škole" u Bujanovcu, uz podršku Pestaloci dečje fondacije. U proteklih sedam godina ostvarena je saradnja sa dve srednje škole i devet osnovnih škola u Bujanovcu, a od 2023. proširena na još tri srednje škole (dve u Preševu i jedna u Medveđi). Glavni cilj projekta je podsticanje interakcije i saradnje među decom različitih etničkih zajednica, kao i unapređenje međusobne saradnje škola u kojima se nastava izvodi na srpskom i albanskom jeziku. Oko 400 nastavnika osnovnih i srednjih škola pohađalo je seminare na kojima su unapredili sopstvene kompetencije za interkulturalno učenje, izvođenje kvalitetnije nastave i razvijanje (inter)kulturalnih i društvenih kompetencija mladih kroz nastavni program i vannastavne aktivnosti, što je doprinelo da više od 5000 đaka dobije kvalitetniju i podsticajniju nastavu. Više od 1700 đaka unapredilo je svoje interkulturalne kompetencije kroz direktan rad – učestvujući u mini-istraživačkim projektima, radionicama, akcijama u javnom prostoru i inicijativama učeničkih parlamenata koje su podsticale solidarnost i međusobno uvažavanje u lokalnim zajednicama. Pored toga, 200 učenika učestvovalo je u interkulturalnoj razmeni sa vršnjacima iz Evrope u Dečjem selu Trogen u Švajcarskoj.

Na početku je i nama delovalo gotovo nemoguće organizovati zajedničke časove i zajedničke aktivnosti između škola zbog fizičke udaljenosti škola i jezičke barijere. **Iako smo na početku planirali tek po 1 zajednički čas godišnje, stigli smo do čak 25+ časova, zatim 12 školskih projekata i više od 30+ akcija učeničkih parlamenata – zahvaljujući nastavnicima koji svojom energijom, posvećenošću i primerom neguju interkulturalne vrednosti.** Ovi rezultati nisu došli preko noći – rasli su iz faze u fazu tokom tri projektne faze, od kojih je svaka trajala po tri godine.

Poruka je jasna: kada se udružujemo, nastaju primeri uspešne saradnje. Negujmo ljude koji prave razliku. A ako nešto ne uspe iz prve, to ne znači da nije vredno – već da traži učenje, prilagođavanje i istrajnost.

Za dugoročni razvoj i održivost ovakvih aktivnosti važna je podrška lokalne zajednice – od škola i roditelja, do opštinskih službi i institucija. Kada se svi akteri uključe i prepoznaju značaj interkulturalne saradnje, stvara se osnova da ove prakse postanu deo trajne kulture rada i života u zajednici. Na taj način, naše sredine mogu postati prepoznatljive po saradnji, otvorenosti i inovativnim pristupima u obrazovanju.

„ZAŠTO SMO SE OKUPILI?" - definisanje interkulturalnih zajedničkih aktivnosti

Zajednički časovi, projekti i akcije nisu bili samo pojedinačni događaji već su postali prepoznatljiv način rada i susretanja. Upravo zato, u nastavku ovog poglavlja definišemo pojam zajedničkih interkulturalnih aktivnosti, njihove oblike, ciljeve i principe koji su se pokazali ključnim u njihovom razvoju i sprovođenju.

- **Interkulturne zajedničke aktivnosti** između partnerskih škola podrazumevaju aktivnosti u koje su uključene etnički mešovite grupe sastavljene od nastavnika, đaka, školske i šire zajednice, sa ciljem razvijanja interkulturalnih kompetencija. Aktivnosti mogu biti različite: zajednički susreti, časovi, radionice, školski projekti, izleti…

Dva glavna i nerazdvojiva aspekta jedne intrekulturne zajedničke aktivnosti:

1. Učešće mešovitih etničkih grupa:

- Uključuje đake (osnovnih i srednjih škola gde se nastava odvija na srpskom i albanskom jeziku), mlade, nastavnike, roditelje, facilitatore, širu zajednicu (braću i sestre učesnika, prijatelje, komšije, rodbinu, sugrađane i sugrađanke...). Nije neophodno da su uključeni svi akteri, ali etnička mešovitost tokom zajedničkih aktivnosti je ključni element jer oslikava i modeluje „stvaran" život etnički mešovitih zajednica, život van školskog konteksta. Kvalitet takvog suživota, u uvek interkulturalnim okruženjima, zasniva se na međusobnom uvažavanju, povezivanju i učenju.

Često je rasprostranjeno uverenje da je za jednu interkulturalnu zajedničku aktivnost dovoljno da učesnici budu iz mešovitih etničkih grupa. Iako je to veoma važan element, vaspitno-pedagoški cilj interkulturalnih zajedničkih aktivnosti nije samo zajednička aktivnost već zajednička aktivnost koja je usmerena ka razvijanju specifične interkulturalne kompetencije. Drugim rečima, interkulturalna zajednička aktivnost je uspešna tek kada učesnici ne samo da provode vreme zajedno već i stiču konkretne veštine i razumevanje koje im omogućava da kvalitetnije funkcionišu u multikulturalnoj zajednici.

2. Razvijanje interkulturalnih kompetencija podrazumeva:

- sticanje znanja i razumevanja o drugoj kulturi (jeziku, pričama, vrednostima, običajima, zanimljivostima...);

- uviđanje i sličnosti i razlika između različitih zajednica;

- razvijanje pozitivnog vrednovanja različitosti, uvažavanje razlika kao bogatstva i resursa za učenje;

- razvijanje osetljivosti prema drugima i drugačijima, kao i dublje razumevanje sopstvenog identiteta;
- razvijanje stavova koji se aktivno zalažu za solidarnost, zajedništvo, ravnopravnost, demokratiju;
- formiranje otvorenosti (kognitivne i emotivne) i radoznalosti prema članovima druge etničke grupe – i uopštenije, prema bilo kojoj grupi koja se razlikuje od sopstvene – npr. jezičkoj, verskoj, rodnoj, ekonomskoj, kao i npr. muzičkoj.

Savremeni pristupi interkulturalnom obrazovanju naglašavaju da je nužno da ideje interkulturalnosti budu povezane sa širim društvenim prilikama. To bi značilo da razvijanje interkulturalne kompetencije podrazumeva i razvoj angažovanog stava prema društvenim promenama koje bi se suprotstavile svim vidovima nepravdi i diskriminacija. U tom kontekstu, važno je kritičko sagledavanje društvenih uslova koji dovode do prepreka između različitih kultura. Drugim rečima, interkulturalne aktivnosti nisu samo posebni događaji već koraci ka tome da kultura uvažavanja i zajedništva među različitim jezicima, identitetima i iskustvima, postane deo svakodnevnog života škole. Kao što su nam rekli učesnici u istraživanju, interkulturalno podsticajna atmosfera škole je prirodan i logičan potez u etnički heterogenim zajednicama kao što su Bujanovac, Medveđa i Preševo.

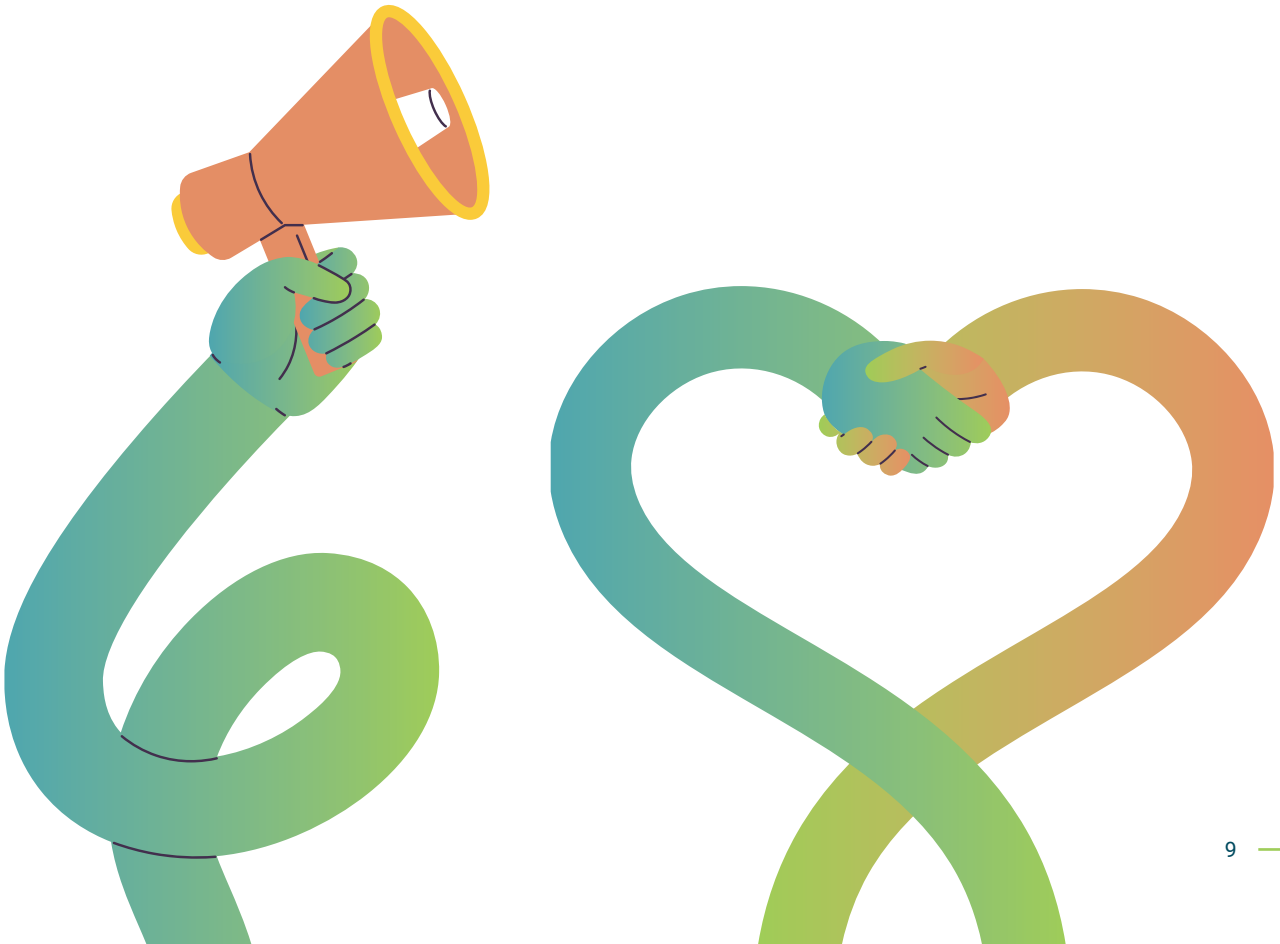

Osnovni ciljevi interkulturalnih zajedničkih aktivnosti su:

- razvijanje interkulturnog pristupa u okviru sopstvene školske zajednice;
- povećanje interkulturne saradnje između više školskih zajednica;
- podsticanje i negovanje interkulturnih vrednosti u široj zajednici.

Ključni principi zajedničkih interkulturalnih aktivnosti

- **Susret i dijalog** – aktivnosti stvaraju siguran prostor za razmenu i učenje jednih o drugima.
- **Ravnopravnost i poštovanje** – svi učesnici imaju glas, doprinos i jednaku vrednost u zajedničkom procesu.
- **Zajedničko stvaranje** – aktivnosti se osmišljavaju i sprovode zajedno; kroz saradnju nastaje osećaj zajedništva i odgovornosti.
- **Učenje kroz iskustvo** – znanja i veze nastaju kroz igru, istraživanje i zajednički rad.
- **Vidljivost različitosti** – različiti jezici i kulture postaju resurs i bogatstvo zajedničkog prostora.
- **Održivost** – cilj nije jednokratni događaj, već dugoročna praksa i trajne veze među školama i zajednicama.
- **Refleksija i učenje iz iskustva** – svaka aktivnost završava se deljenjem utisaka i učenjem iz onoga što smo zajedno doživeli.

"ŠTA MI IMAMO OD TOGA?" - potvrđene dobrobiti učesnika u interkulturalnim zajedničkim aktivnostima

Kao što je već rečeno, zajedničke aktivnosti su usmerene ka razvijanju interkulturnih kompetencija. Pri planiranju aktivnosti, veoma je od pomoći imati na umu željene ishode u domenu interkulturnog obrazovanja. Specifični ishodi za osnovnu i srednju školu detaljno su opisani u prethodnoj publikaciji *Vodič kroz interkulturno obrazovanje (str. 31 - 33)*, a link ka *Vodiču* možete naći na kraju teksta.

U narednoj tabeli izdvojene su najčešće dobrobiti koje su prethodni akteri zajedničkih aktivnosti sami izdvojili i primetili kod sebe. Tabela tako može poslužiti pri (samo)motivaciji ljudi da se uključe u zajedničke aktivnosti, predstavljajući i odgovor na pitanje zašto je smisleno upustiti se u ovakav vid angažovanja.

Đaci	• nova poznanstva i prijateljstva • učenje jezika *(i engleskog i srpskog/albanskog)* • učenje o drugoj kulturi • razvoj samopouzdanja i proaktivnosti • razvoj samostalnosti • razvoj socijalnih veština *(snalaženje u nepoznatim situacijama)* • razvoj empatije i mogućnosti sagledavanja drugačije perspektive • razvoj specifičnih veština *(vezanih za glumu, film, slikanje, muziku, javni nastup, sport…)* • jačanje osećaja pripadnosti zajednici • razvoj fleksibilnosti i kreativnosti pri interakcijama • dublje razumevanje sopstvenog identiteta i ličnih izbora
Nastavnici	• stručno usavršavanje • horizontalna razmena sa drugim nastavncima • usvajanje novih pristupa u nastavi • prilika za oprobavanje drugačijih didaktičko-metodičkih alata • obogaćivanje nastavničkog iskustva • mentorska podrška od iskusnijih nastavnika/stručnjaka • unapređenje nastavničkih interkulturalne kompetencije • profesionalno umrežavanje • osećaj pripadnosti školi i zajednici • produbljivanje odnosa poštovanja i razumevanja sa đacima • dodatno uvažavanje u lokalnoj zajednici • proširivanje lične perspektive

Škola	• inkluzivnije obrazovanje • pozitivna školska klima • postizanje međupredmetnih kompetencija • olakšano dostizanje korelacija nastavnih sadržaja • dobru pripremljenost za procese evaluacije i samoevalucije • proširivanje i osvežavanje primera dobrih praksi • stvaranje atmosfere poverenja i bezbednosti • veća kohezivnost i participativnost u lokalnoj zajednici • razvoj učeničkih potencijala *(međuljudskih; sportskih, umetničkih)* • povećanu zainteresovanost i podršku roditelja za zajedničke aktivnosti • proširenje međuškolske saradnje i podrške • medijsku i lokalnu podršku

„ŠTA SVE MOŽEMO ZAJEDNO?" - uporedni prikaz različitih vrsta zajedničkih aktivnosti

Zajedničke aktivnosti mogu poprimiti različite oblike u zavisnosti od ciljeva, vremena i konteksta. U tabeli su prikazani neki od najčešćih oblika, koji su se već „odomaćili" na interkulturalnim školskim scenama u Bujanovcu, Preševu i Medveđi. To su: zajednički časovi, školski projekti, radionice i akcije učeničkih parlamenata. Ukazujemo na njihove osnovne karakteristike koje mogu pomoći u planiranju. Tabela nije iscrpan prikaz svih mogućih aktivnosti, već predstavlja isprobane formate kao proveren početni korak pri osmišljavanju sličnih i novih vidova zajedničkog rada.

	Zajednički časovi	Školski projekti	Radionice	Akcije školskih parlamenata
Trajanje	Jedan (niži razredi) ili dva školska časa	Višenedeljno, višemesečno, fleksibilno	Oko tri sata (sa pauzom)	Po potrebi (kampanja, dani akcije)

Ko vodi aktivnost	Nastavnici u dvojezičnom paru	Nastavnici sa učenicima, školski incijator projekta	Nastavnici, stručni saradnici, spoljni facilitatori	Učenici (parlament), uz podršku nastavnika i stručnih saradnika
Uloga učenika	Aktivni učesnici u nastavi, predstavnici svog kulturnog nasleđa	Istraživači, autori, organizatori, predlagači, pozivači	Aktivni u interakciji i izražavanju; mogući inicijatori toka aktivnosti, tema, načina rada, sadržaja	Inicijatori, organizatori, sprovodioci
Mesto realizacije	Učionica u školi koja je domaćin	Učionica, teren, školski prostor, onlajn, javni trg, Kancelarija za mlade	Škola ili van škole, fakultetske prostorije, Kancelarija za mlade	Škola, lokalna zajednica, susedni grad, posebne lokacije
Potrebna priprema	Priprema za čas, dogovor nastavnika, podrška kolektiva i direktora	Detaljan plan i podela uloga, podrška opštine i školskog kolektiva	Materijali, prostor, facilitacija	Logistika, promocija, saglasnosti roditelja za učešće dece + saglasnosti za fotografisanje
Uključivanje različitih aktera	Učenici, nastavnici, stručni saradnici roditelji	Učenici, nastavnici, roditelji, zajednica	Stručnjaci, umetnici, naučnici gosti, „domaći stranci”	Školsko rukovodstvo, mediji, zajednica
Vidljivi produkti	Zajednička priprema za čas, materijalizovani utisci sa časa	Prezentacija, izložba, brošura, video	Javne akcije, izložbe, zagovarački performansi, društvene igre, umetnički predmeti	Kampanja zagovaranja za promenu u zajednici, primeri: popravljene klupice u parku, grafiti prijateljstva
Primeri	„Uspavanke na albanskom, romskom i srpskom jeziku”; „Recept za zajednički život”	„Bicikilizam je u modi”	„Pokaži mi – pogodiću”	„Letnji kamp u Nišu”; „Humanitarni bazar rukotvorina”; ekološke akcije, sportske igre
	Link: http://skr.rs/zSDi	*Link (delić atmosfere): https://is.gd/HlRpMD*	*Link: http://skr.rs/zSDi*	*Link (delić atmosfere): https://is.gd/v4Q2vf*

PRIMER DOBRE PRAKSE

Školski projekat „Biciklizam je u modi“ koji su realizovane osnovne škole “Branko Radičević” i “Naim Frasheri” uključivao je završnu uličnu akciju **„Bujanovački krug“** (vožnju kroz grad), koja je spojila učenike, roditelje i širu zajednicu kroz savremenu i svakodnevnu temu biciklizma. Aktivnost je uspešna jer povezuje različite generacije na osnovu zajedničkih interesovanja, omogućava praktičnu primenu u svakodnevnom životu i promoviše zdrav životni stil i očuvanje mentalnog zdravlja. Roditelji su istakli: ***„Deca su nam uzbuđeno pričala o biciklističkoj akciji na trgu i mi smo poželeli da vozimo taj dan sa njima“.*** Aktivnosti su uključivale medije, a roditeljima i građanima pružena je prilika da se pridruže. Preporuka roditelja je da se ubuduće uključe i sportski klubovi ili muzička škola, čime bi se aktivnost proširile na sve generacije. Link ka medijima: https://bujanovacke.co.rs/2024/06/21/biciklizam-je-u-modi-osnovci-organizuju-bujanovacki-krug/.

"KAKO TO IZGLEDA IZ PRVE RUKE?" - iskustvo učesnika kao osnova za smernice

Tokom istraživanja su sakupljene autentične izjave učesnika zajedničkih aktivnosti (učenika, nastavnika, roditelja i drugih aktera). One često na jednostavan način odslikavaju složene vaspitno-pedagoške principe interkulturalnog obrazovanja. Izdvajamo neke konkretne izjave koje nam mogu poslužiti kao oslonac za formiranje opštijih smernica. Iako se neke pouke ponavljaju, stavili smo akcenat na dodatna značenja i kompleksnost koje interkulturalne zajedničke aktivnosti pridodaju opštim obrazovnim procesima. Analizirane izjave su i primer šta sve možemo naučiti kad pažljivo slušamo jedni druge te da je interkulturalno obrazovanje stalno tumačenje, preispitivanje i učenje.

> *"Ako nema galame, nema ni uspešnog časa. "*
>
> - Nastavnica

Tokom uspešnih zajedničkih aktivnosti često se javljaju žagor, smeh, glasno dogovaranje; neke aktivnosti i igre produkuju galamu koja je upravo pokazatelj opuštenosti i angažovane interakcije tj. interkulturalne saradnje. Zato je bitno da se bučnije učešće ne tumači nužno kao nedisciplina. Dobro vođenje podrazumeva prepoznavanje kada su bučne aktivnosti u službi ciljeva, a kada je potrebno obezbediti mirnije uslove za rad.

> *"Ja sam rekla roditeljima da mi je bilo odlično i da želim opet da odem, a oni mi kažu: 'I meni bi se dopalo, tako smo mi pre išli zajedno'. "*
>
> - Učenica nižeg razreda OŠ

Generalno, pokazalo se da roditelji retko imaju dovoljno vremena i interesovanja za aktivnije učešće u predviđenim aktivnostima. Stoga je dragoceno iskoristiti i podržati svaki pokazatelj da deca prepričavaju utiske sa aktivnosti, da se u porodicama razgovara o međugeneracijskim pozitivnim iskustvima te da se kroz takve razmene, iako posredno, ipak uključuju. Ne treba odustati od konstantnog informisanja (roditeljski sastanci, slanje slika) i pozivanja na prezentacije i završne događaje. Roditelji dosledno govore da im to znači. Takođe, u navedenoj izjavi prepoznajemo da u istoriji transgeneracijskog suživota uvek postoje pozitivni primeri koji afirmišu interkulturalne vrednosti. Osim što deci potvrđuju interkulturalne vrednosti, takve roditeljske priče mogu služiti kao resurs za nove aktivnosti koje bi ih ciljano uključivale.

> *„99% srpske dece nije nikad ušlo u džamiju. U početku je bilo malo otpora, ali onda ne. Oduševili su se tepihom i čak rekli da nikada lepši osećaj nisu imali, jer im je tepih bio prava masaža. "*
>
> – Nastavnica

Ulazak u sferu drugačijeg, novog i nepoznatog, ume da izazove otpor koji do neke mere valja uvažiti (razumeti, prihvatiti), a istovremeno valja podržati izlazak iz zone komfora u tzv. zonu rasta i razvoja gde se interkulturalno obrazovanje zapravo i dešava. Putevi za to su raznovrsni, često neverbalni i multisenzorni (kroz novi ukus, zvuk, sliku, miris, taktilni doživljaj, prostornu estetiku…) – i treba ih koristiti.

> ***" … da, radili smo nešto… al' najzanimljivije na zajedničkom času je što smo bili zajedno. Zajedno smo radili, zajedno smo jeli… Što je jedna pita bila dobra!"; „Igramo fudbal, napravimo mešovite ekipe i onda moramo da komuniciramo, i onda posle fudbala, krenulo je sve – žurke, rođendani (…), a naročito smo bili složni kad se čistila kuhinja. "***
>
> - Učenici srednjih škola

Pažljiv izbor sadržaja nesumnjivo utiče na kvalitet zajedničke aktivnosti, ali imajmo na umu da se bilo kojom zajedničkom aktivnošću (pa i jednostavnom, slabo strukturisanom), usmerenom ka cilju koji svi dele, ojačava osećaj pripadnosti novoj grupi. Tako se deca najčešće zbližavaju kroz obedovanje, zajedničke poslove nameštanja i spremanja, proslave, igranje, sport…

> ***„Jezik košarke razumeju svi; svima je dribling – dribling, svima je dodavanje – dodavanje. Jer mi imamo jedan cilj – da budemo tim! "***
>
> - Trener

Iskustvo i primeri saradnje u timskim sportovima su dobro polazište i za razvijanje interkulturalnih vrednosti. Dobro je ponuditi aktivnosti koje su svima poznate, drage, i lake za organizovanje. Iako su etnički mešoviti timovi dobar početni korak, poželjno je dodatno prilagoditi sportske igre interkulturalnom obrazovanju – podjednaka rodna zastupljenost, pomeranje akcenta od kompetitivnosti ka kooperativnosti, menjanje pravila u smeru maksimalne inkluzivnosti, fokus pomeren sa rezultata na iskustvo zajedničkog igranja.

> ***„Verujem u projekte; izvlačenje učenika iz klasičnog i tradicionalnog obrazovanja vrlo je poželjno, interesantno i daje dodatni kvalitet, nove mogućnosti, podstiče prepoznavanje i iskazivanje talenata kod mladih, da prepoznaju umeća koja nisu znali da imaju. To sve prouzrokuje neka druga otvorena vrata za decu. Sve u svemu, drugačiji je elan i entuzijazam svih aktera u školi kada se tako nešto radi.. "***
>
> - Stručni saradnik

Dobre interkulturalne radionice holistički razvijaju talente i kompetencije i učenika i nastavnika. Dobra atmosfera sa zajedničkih interkulturalnih aktivnosti prenosi se na redovnu školsku klimu. Cela školska zajednica treba da bude podržavajuća ka zajedničkoj aktivnosti – motivacija i raspoloženje odraslih kreiraju pristup đaka.

> *"Deca su jako lako prihvatila rad u grupi. Za njih nije bilo važno da li se ti zoveš Petra ili Adem, nego im je bilo bitno da mi sad radimo zajedno (…). Nastavnici su sarađivali kao da se znaju 100 godina. "*
>
> – Roditelj

Međusobni odnos voditelja aktivnosti je jedan od najsnažnijih izvora uticaja na mlade. Ako se odrasli lako dogovaraju, koriste oba jezika, zainteresovani su jedni za druge, poštuju se, šale se, deca dobijaju dobre modele za građenje svojih međusobnih odnosa. Dodatno, ravnopravno tretiranje svih učesnika od strane voditelja služi kao opšti primer međusobnog uvažavanja.

> *„Što više se družite sa drugima, dobijate i više iskustva, jer svaki nastavnik ima svoje metode i od svakog se može nešto dobro preuzeti, a naročito se mogu dobiti dobre ideje, koje se vremenom istroše na redovnom časovima, pa je nova inspiracija uvek dobrodošla. "*
>
> - Nastavnik

Interkulturalno okruženje je novo polje za pedagoško osavremenjivanje rada svakog nastavnika, tj. za horizontalnu razmenu znanja i iskustava. To predstavlja i priliku za stručno usavršavanje koje često nedostaje.

> *„Za vreme zajedničkih radionica čuje se smeh dece i nema razlika između njih. "*
>
> - Nastavnica

Dobra atmosfera u etnički mešovitim grupama ima višestruki značaj – ona je istovremeno i uslov i pokazatelj, a i željeni rezultat delotvornih interkulturalnih aktivnosti. Grupni smeh je pokazatelj stvaranja zajedničkog tumačenja neke situacije, on može da relaksira potencijalne nesigurnosti i napetosti. Opuštanje atmosfere treba biti spontano, ali i povezano sa ciljem i kontekstom aktivnosti.

> *"Oni super budu zajedno na radionicama, ali da se pokrenu i da samoinicijativno odu na kafu… – to teško. To nam je sledeći cilj. "*
>
> – Školski koordinator

Ne treba zaboraviti da je smisao zajedničkih aktivnosti usmeren ka celokupnom interkulturalnom načinu življenja van samih aktivnosti. Iskustvo pokazuje da to nije lako ostvariv cilj i svakako ne zavisi isključivo od obrazovanih procesa. Svakako da je za interkulturalni suživot potreban istrajan, višegodišnji rad uz poverenje u započete procese, ali je neophodna i društveno-politička podrška mnogih drugih aktera, kao i cele zajednice..

ČEK-LISTA za pripremu, realizaciju i evaluaciju zajedničkih aktivnosti

Bilo da planirate interkulturalnu razmenu, javnu akciju ili zajednički čas, oko nekih stvari uvek je korisno promisliti pre, tokom i nakon aktivnosti. Sledeće tabele su napravljene tako da možete da ih kopirate i koristite kad god vam zatrebaju.

1. Priprema aktivnosti

	Da / Ne / Nije primenjivo	Komentar	Sugestije
Definisani interkulturalni ciljevi aktivnosti			Ciljevi treba da budu realni i povezani sa školskim programom (prilika za razvijanje međupredmetnih kompetencija).
Aktivnost je dogovorena sa kolegama			Aktivnost treba da bude usaglašena sa školskim planom i programom i poznata školskoj zajednici. Dobro bi bilo da neko od nastavnika preuzme ulogu tzv. školskog koordinatora – posrednika između đaka, roditelja, nastavnika i uprave škole.
Izabrani odgovarajući metod(i) rada			Metod i oblici rada trebalo bi da odgovaraju uzrastu i dinamici grupe – za decu mlađeg osnovnoškolskog uzrasta što više igre i neverbalne komunikacije, a manje prevođenja.
Pripremljeni materijali i tehnička oprema			Materijal za rad treba da bude podsticajan – šarenolik, multifunkcionalan. Najčešće su dovoljni flomasteri, bojice i šareni papiri. Tehnička oprema je proverena pre realizacija aktivnosti. Prostor omogućava interaktivne grupne aktivnosti.
Materijali i alati prilagođeni višejezičnom, interkulturalnom kontekstu			Pripremljeni materijali, uputstva i primeri na oba jezika, uz uvažavanje kulturnog konteksta; prilagođeni zadaci prema jezičkim sposobnostima, predznanju i tempu grupe; planirane dodatne aktivnosti za podršku učenicima kojima je potrebna pomoć ili ukoliko prevazilaze zadate ciljeve.
Prostor i vreme usaglašeni sa upravom škole			Rezervisati prostor dovoljno unapred; posebno biti osetljiv na organizaciju prevoza dece iz seoskih sredina, na vreme zakazati taksi prevoz.

Učenici informisani/ uključeni u pripremu aktivnosti			Podsticajni i motivišući pristup osobe koja informiše o predstojećoj akciji prenosi se na motivaciju učesnika. Informacija o planiranoj aktivnosti treba da bude jasna, a nazivi aktivnosti u preglednoj agendi zanimljivi i bliski interesovanjima i rečniku učenika. U zavisnosti od dinamike aktivnosti, đaci bi trebalo da budu uključeni i u osmišljavanje i u pripremu zajedničke aktivnosti.
Roditelji informisani/ uključeni			Najčešći fokus roditeljske zainteresovanosti odnosi se na obezbeđivanje bezbednosti dece: da su stigla na aktivnost, da su na njoj i da su ispraćena na prevoz. Postojanje Viber grupe svi prepoznaju kao važnu olakšicu u tome. Radi proširivanja polja njihove participacije potrebno je istrajno i strpljivo nastaviti sa pozivanjem, informisanjem, traženjem povratnih informacija, mišljenja i sugestija, a sve radi njihovog što aktivnijeg učešća. Roditelji vole fotografije svoje dece sa aktivnosti, pa je to potrebno kontinuirano praktikovati. U skladu sa osmišljenom aktivnošću, roditelji mogu biti uključeni i kao ravnopravni učesnici ili podržavaoci.
Pripremljen plan aktivnosti (vremenski tok, uloge)			Dobar plan je onaj koji podrazumeva promišljenu strukturu i planirano vremensko trajanje svake podaktivnosti, ali tako da omogućava i fleksibilnost pri realizaciji (npr. preraspodela vremena ako se proceni da je npr. potrebno uvesti neku igru za energiziranje grupe, ostavljanje vremena za očekivana pitanja i/ili nepredviđena „skretanja" sa teme i sl. Optimalno je da pauza za užinu traje pola sata kod dužih aktivnosti. Potrebno je planirati vreme za organizaciju prostora (postavljenje stolica, postera…). Predvideti ko vodi koju aktivnost i kako će izgledati dinamika prevođenja.
Razmotreni mogući izazovi i alternativna rešenja			Unapred promisliti o mogućim tačkama zastoja i pripremiti okvirna situaciona rešenja. Osloniti se na iskustva dece i njihovo međusobno drugarstvo kod rešavanja potencijalnih nesuglasica.

2. Tok realizacije aktivnosti

	Da / Ne / Nije primenjivo	Komentar	Sugestije
Aktivnost za energiziranje i upoznavanje			Uvodne aktivnosti utiču na odvijanje narednih, daju početni „ton", doprinose kreiranju atmosfere. Poželjno je znanje osnovnih fraza na svim jezicima učesnika. Takođe su za početak dobrodošle igre za upoznavanje, povezivanje, pamćenje imena. Ponekad su neka nama strana imena teška i za izgovor i za pamćenje. Nemojte brinuti ako dolazi do grešaka – važni su nastojanje i trud da se uvaži ime svakog u grupi kao elementarni deo njegovog/njenog ličnog identiteta.
Uspostavljena pravila rada i organizacije			Na samom početku, odmah nakon inicijalne igre upoznavanja i opuštanja, važno je uspostaviti pravila. Do pravila se može doći zajedničkom pričom o očekivanjima ili na drugi način, ali poželjno je uvek kroz dijalog i objašnjenje svrhe pravila. Ako je prvi susret, u redu je da voditelji aktivnosti predlože pravila, a da se nakon nekog vremena (u slučaju višednevnih radionica, ekskurzija) ponudi prilika da đaci dodaju i revidiraju pravila. Veoma je korisno da pravila budu i predstavljena na vizuelni način i postavljena na vidljivo mesto u prostoru za rad.
Svi učenici imaju priliku za učešće			Načinom vođenja kreirati uslove za ravnopravno uključivanje svih; odmerenim pristupom, bez forsiranja, podsticati učešće svih davanjem dovoljno vremena i različitih načina za ekspresiju (glumom, gestom, zvukom); rad u okviru manjih grupa najčešće pogoduje deci da se aktiviraju (može se dodatno podsticati dodeljivanjem i promenom uloga – ko izveštava, pokazuje, zapisuje). Aktivno slušanje svih članova preduslov je da se svi učenici osećaju uključenim.
Atmosfera je podsticajna i sigurna			Dobro je na početku dogovoriti (napisati) zajednička pravila rada koja obezbeđuju sigurnost, poštovanje i međusobno uvažavanje. Učesnici su motivisani za učešće i učenje kada se osećaju sigurno i prihvaćeno. Ako je potrebno, podsećati đake na dogovorena pravila.

Vreme se svrsishodno koristi			Vremenske okvire uvek prilagoditi grupi; ne treba požurivati aktivnosti „agende radi", ubrzavati proces funkcionalne diskusije, niti prekidati spontane situacije nastale kao odraz primerenog humora (dati vremena đacima da se ismeju i vrate glavnom fokusu aktivnosti). Važna je i fleksibilnost prema neočekivanim pitanjima, smerovima diskusije, ako su u funkciji osnovnih, interkulturalnih ciljeva.
Dovoljno vremena za sumiranje aktivnosti			Završne aktivnosti doprinose razumevanju proživljenih iskustava, povezivanju /poređenju sa prethodnim iskustvima, izdvajanju novih znanja. Pri sumiranju, voditelj treba da obuhvati ceo pređeni proces aktivnosti i nenametljivo afirmiše i akcentira (interkulturalno) vredna i važna mišljenja i stavove koji su se čuli u grupi i time ih sistematizovane vrati učesnicima kao paket zajednički stečenog iskustva.

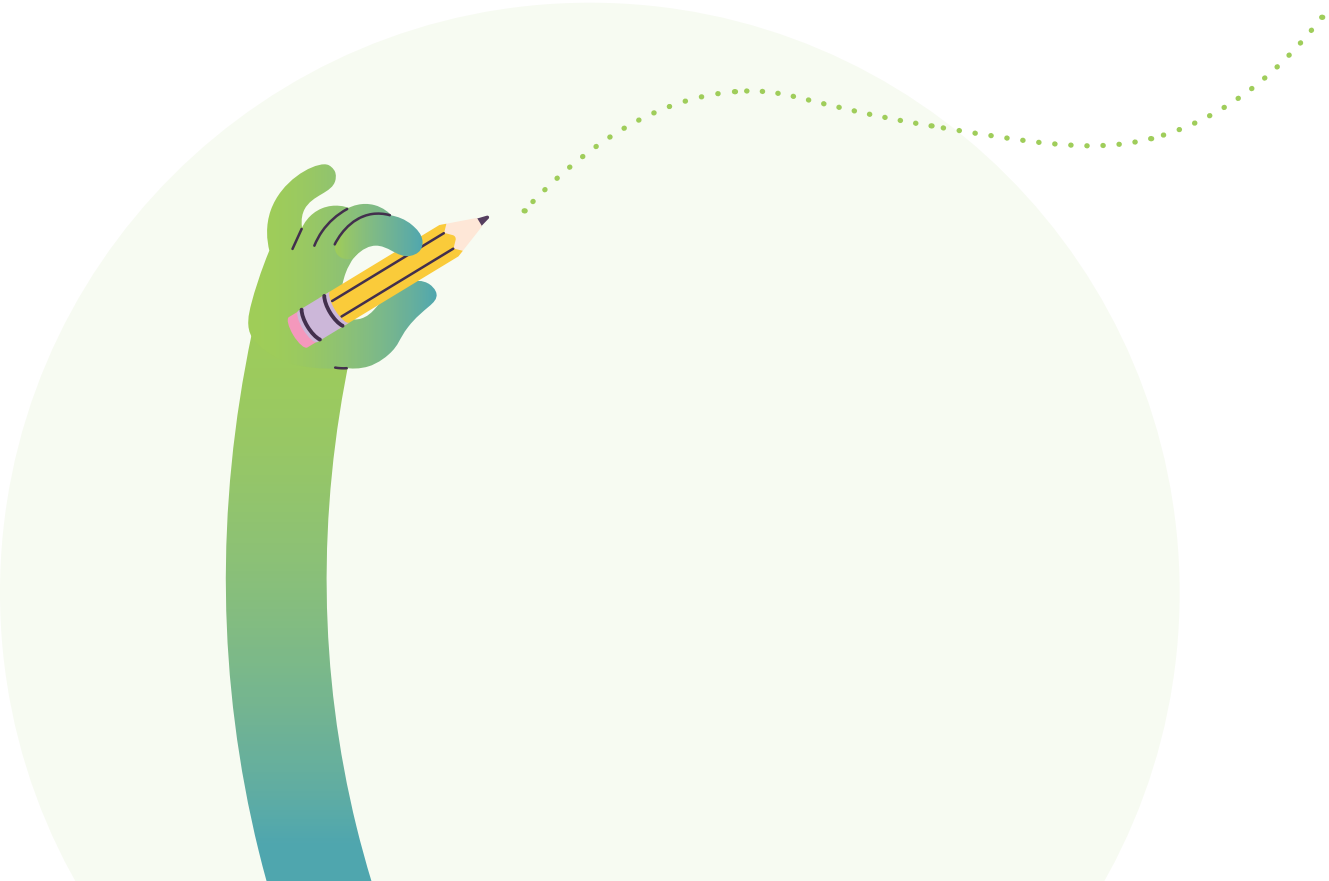

3. Evaluacija i refleksija

	Da / Ne / Nije primenjivo	Komentar	Sugestije
Učenici daju povratnu informaciju			Mogući su različiti načini za davanje povratne informacije (lepljenje stikera sa omiljenim trenucima; skala osećanja; jedna reč; evaluacije u okviru manjih grupa pa deljenje u većoj...). Učenici mogu da ocene koliko su svi učenici imali priliku da učestvuju i/ili koliko su se osećali uključeno i uvaženo. Sem povratne informacije o sprovedenoj aktivnosti, važno je đake pitati da predlože temu, način rada, aktivnost za sledeću zajedničku aktivnost u kojoj bi želeli da učestvuju.
Nastavnici su razmenili utiske, emocije i sugestije			Često se zaboravi razmena utisaka između voditelja aktivnosti. Važno je zadržati se na onome što je bilo dobro i međusobno razmeniti pohvale, uz otvorenost da se daju sugestije u vezi sa onim što bi moglo bolje i funkcionalnije.
Aktivnosti su dokumentovane (slike, tekst, radovi)			Pristanak za fotografisanje i dokumentovanje aktivnosti treba pribaviti unapred, uz saglasnost učenika i roditelja. Aktivnosti se mogu beležiti kroz različite formate, uključujući fotografije, video-zapise, plakate, pisane radove, crteže ili audio-zapise. Dokumentovani materijali treba da budu sistematizovani i čuvani sa poštovanjem privatnosti i etičkih smernica, i treba da odražavaju interkulturalne vrednosti. Mogu se koristiti za evaluaciju, kao i za planiranje narednih aktivnosti, ali i za promovisanje primera dobrih praksi.
Identifikovano je šta može da se unapredi			U interkulturalnom okruženju javljaju se situacije koje mogu da nas iznenade. Poželjno je razmisliti koje uverenje je dovelo do potencijalno neadekvatne reakcije, odakle potiče, i koja mu je uloga u interkulturalnom kontekstu.
Plan za sledeći korak / sledeću aktivnost je razmotren			Sveži utisci nakon završene aktivnosti su najbolji vodič za osmišljavanje sledećih aktivnosti. Dobra je praksa zapisati npr. tri važne stvari koje ne treba zaboraviti sledeći put.

„Šta je to zajednički čas?" – vaspitno-pedagoška usmerenja aktivnosti (primer zajedničkog časa)

Zajednički čas je dvojezični čas koji realizuju dva ili više nastavnika u zajedničkoj pripremi i izvođenju aktivnosti sa etnički mešovitom grupom učenika. Ovaj čas podrazumeva:

- **Zajedničku pripremu:** dogovor o tematici, ciljevima, zadacima i ulozi svakog nastavnika, sa fokusom na interkulturalne vrednosti i ciljeve.
- **Organizaciju časa:** prilagođavanje sadržaja i dinamike uzrastu učenika, odabir lokacije i pripremu učenika (i roditelja, ako je potrebno) da učestvuju u zajedničkoj aktivnosti.
- **Realizaciju časa:** aktivnosti su dizajnirane tako da razvijaju zajedničku saradnju, međusobnu koheziju i dobru atmosferu među učenicima, uz integraciju interkulturalnih vrednosti pored redovnih obrazovnih ishoda.
- **Mogućnost modelovanja i širenja dobre prakse:** čas može poslužiti kao primer za druge nastavnike i škole, uključujući i aktere iz lokalne zajednice.

Zajednički čas nije samo formalna nastavna aktivnost, već je sredstvo za razvijanje interkulturalnih kompetencija učenika i nastavnika kroz saradnju, uvažavanje različitosti i zajedničko učenje. Verujemo da može da se primeni i na više od dva jezika – probajte pa nam javite utiske.

Zajednički čas ne zanemaruje obrazovno-vaspitne ciljeve, već im pristupa na drugačiji način: kroz susret, saradnju i interkulturalnu razmenu. Zato su obrasci za praćenje korisni, ali ih treba tumačiti fleksibilno, u skladu sa specifičnostima ovog časa, gde je vrednost odnosa, emocija i saradnje jednako važna kao i usvajanje sadržaja. Na kraju ovog vodiča nalazi se prateći listić za praćenje kao podrška u radu. U nastavku je pregled karakteristika koje usmeravaju vaspitno-obrazovni potencijal zajedničkog časa baziran na iskustvu nastavnika, učenika i ostalih aktera. Kada je u pitanju zajednički čas (primer):

- Važnije je da učenici rade zajedno, nego samostalno.

- Važnije je da grupe budu mešovite, a manje je važno da budu formirane prema sposobnostima, mestu sedenja ili ličnim poznanstvima. Preporučuje se slučajan izbor (npr. izvlačenje kartice, boje, broja) ili formiranje mešovitih grupa prema nekoj zajedničkoj osobini (npr. omiljeni sport, boja, godišnje doba, hrana).

- Važnije je da učenici razvijaju pozitivne emocije prema zajedničkom radu, nego da savladaju celokupno predviđeno gradivo.

- Naglasak je na tome da učenici otkrivaju novo, a ne na demonstriranju onoga što već znaju.

- Prioritet se daje svakom obliku saradnje među učenicima, a ne doslovnom sprovođenju zadatka ili tačnosti svake reči.

- Poželjno je da u radu bude prisutan humor, jer on deluje opuštajuće i podsticajno.

- Prednost imaju međusobna saradnja i uživanje nastavničkog para tokom predavanja, u odnosu na savršeno izvedene, ali odvojene delove časa.

- Naglašava se važnost toga da učenici budu aktivno uključeni, podstaknuti da postavljaju pitanja i da im bude zanimljivo, pre nego da se teži samo „tačnim odgovorima".

- Poželjno je da se tok časa spontano prilagođava potrebama i dinamici grupe, u duhu podsticanja interkulturalnih vrednosti, umesto da se strogo sledi unapred pripremljen plan.

Preporuke za uspešnu pripremu zajedničkog časa

1. U svim materijalima i primerima na času neka se vidi da svi jezici imaju mesto. Uključiti natpise, reči, zadatke na više jezika. Koristiti „zajedništvo kao polje učenja" – npr. „Kako se pozdravljamo na različitim jezicima?" ne kao prevod, već kao deo kreiranja dobre atmosfere kroz jezičke mini-igre; kartice sa frazama: na svakoj kartici piše fraza na jednom jeziku, učenici treba da pronađu druge koji imaju kartice sa istim značenjem ili da slože rečenicu koristeći više jezika; rasprostranjeni dijalozi: učenici dobijaju zadatke da u svom jeziku napišu pozdrav ili kratku frazu koja opisuje grupnu aktivnost, a zatim ostali učenici pokušavaju da prepoznaju značenje kroz kontekst ili pokrete.

2. Važno je postavljanje struktura u kojima svi učenici dobijaju priliku da govore – i to bez pritiska, uz mogućnost neverbalnog izražavanja (crtež, gest, simbol). Npr. „Mali krug predstavljanja" (ime/osobina na prvo slovo tvog imena); „Kamen prijateljstva" (predmet

koji se koristi tokom aktivnosti simbolizuje prijateljstvo i zajednički doprinos grupe – svaki učenik ga može primiti dok izražava neku misao ili kompliment drugima); „Pokaži šta voliš kroz pokret".

3. U prvom planu nije da svi „nauče isto", već da svi osete da imaju mesto i da doprinose. Zato se uspeh ne meri samo zadatkom, već time koliko je učenik video sebe u temi, koliko je bio slobodan da razmeni nešto sa nekim drugim i da li je proširio sliku o drugom.

4. Uloga nastavničkog para nije da samo „podeli zadatke", već da modeluje saradnju, međusobno poštovanje, radoznalost. To je ono što učenici nesvesno „pokupe" kao vrednost.

5. Kvalitet zajedničkog časa meri se i time koliko je učenicima bilo bezbedno, prijatno i podsticajno da govore, sarađuju i uče jedni od drugih.

Prilagođavanje indikatora uspešnog zajedničkog časa

Pokazalo se da **standardni obrazac za posmatranje i vrednovanje školskog časa** predstavlja dobro polazište za razmatranje kvaliteta zajedničkih časova. Ipak, čas koji uključuje učenike iz više etničkih, jezičkih ili kulturnih grupa sa ciljem razvijanja intrekulturalnih kompetencija dovodi do toga da određeni elementi dobijaju poseban značaj. Iskustva nastavnika jasno pokazuju da standardni indikatori za praćenje i vrednovanje časa nisu uvek najprimenjiviji u kontekstu zajedničkog časa te da im je potrebna dopuna. Iako neki indikatori iz standardnog obrazca potpuno važe i za zajednički interkulturalni čas, u sledećoj tabeli je primer prilagođavanja standardnih indikatora interkulturalnim obrazovnim ciljevima.

Nastavnici efikasno upravljaju procesom učenja na času	Nastavnici efikasno upravljaju procesom interkulturalnog učenja na zajedničkom času
Učeniku su jasni ciljevi časa / ishodi učenja i zašto treba da nauči to što je planirano.	Svim učenicima, bez obzira na etničku pripadnost, jasni su ciljevi časa / ishodi učenja i zašto je zajednički čas organizovan. Svi učenici znaju da je jedan od ciljeva časa da sarađuju sa vršnjacima iz druge škole.
Učenik razume objašnjenja, uputstva i ključne pojmove.	Svi učenici razumeju objašnjenja, uputstva i ključne pojmove.

Nastavnik uspešno strukturira i povezuje delove časa koristeći različite metode (oblike rada, tehnike, postupke…).	Nastavnici organizuju čas koristeći metode prilagođene učenju o drugoj kulturi prilagođavajući se dinamici grupe.
Nastavnik postupno postavlja pitanja/ zadatke/zahteve različitog nivoa složenosti.	Nastavnici postavljaju pitanja koja pozivaju da se učenici iz obe kulture uključe.
Nastavnik usmerava interakciju među učenicima tako da je ona u funkciji učenja (koristi pitanja, ideje, komentare učenika, podstiče vršnjačko učenje).	Nastavnik usmerava interakcije tako da podstiče saradnju u mešovitim grupama.
Nastavnik funkcionalno koristi postojeća nastavna sredstva i učenicima dostupne izvore znanja.	Nastavnici međusobnom saradnjom pokazuju đacima kako interkulturalna saradnja izgleda.

Očito je da su neki indikatori ostali isti, negde je bilo manjih, a negde većih izmena. Dobra vežba za nastavnika je uvek da postavi pitanje šta je zajedničko za kvalitetan redovan i zajednički čas, a onda i koje posebne kvalitete bi trebalo da ima zajednički čas. Indikatore koje su nastavnici izdvojili kao najvažnje za zajednički čas možete pronaći u sledećem prilogu, gde je ponuđena evaluaciona forma za zajednički čas. Svrha ovog obrasca je da podrži nastavnike u prepoznavanju i jačanju interkulturalnih vrednosti, emocionalne sigurnosti i kvaliteta susreta kao jednako važnih obrazovno-vaspitnih ishoda zajedničkog časa. Namera nam je da služe kao putokaz i podsetnik za kvalitet susreta – ne kao dodatna obaveza, već kao podrška nastavnicima u planiranju i refleksiji. Dodatno, napravljena je i kratka forma za samoevaluciju nastavničkog para – kao podsetnik u trenucima nedoumice.

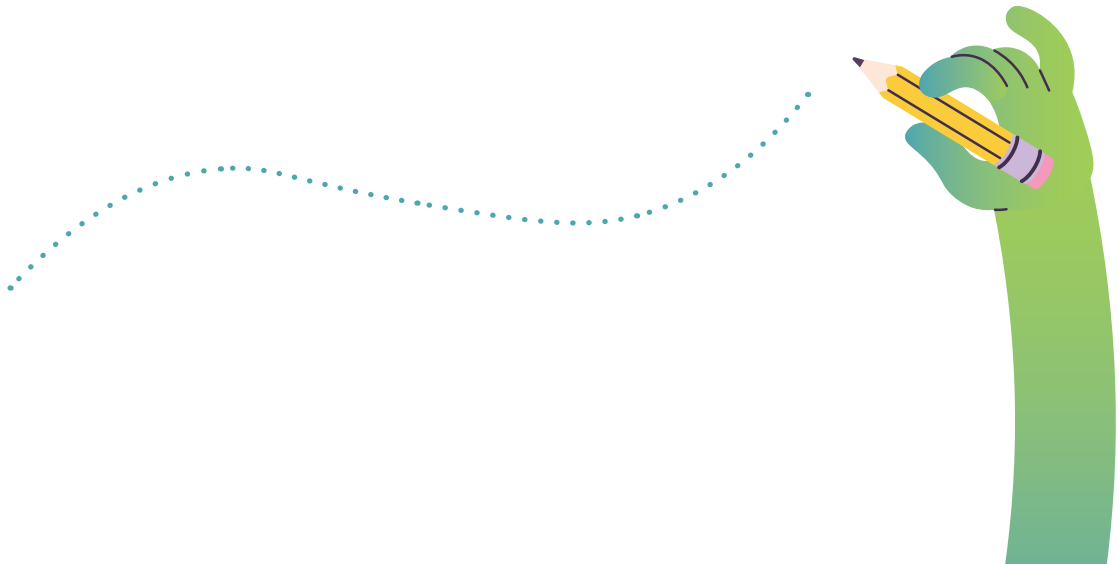

Prateći listić za praćenje zajedničkog časa u interkulturalnom kontekstu

OBRAZAC ZA POSMATRANJE I VREDNOVANJE ZAJEDNIČKOG ČASA

Predmet i razred: **Nastavna jedinica:**	**Datum:**	**Nastavnički par:**
Povratna informacija:		

[1] *Prateći listić za praćenje zajedničkog časa je zasnovan na principima teorije interkulturalne osetljivosti, pedagogije pripadanja, participativnog učenja i prava deteta i demokratskog obrazovanja.*

	Procena **1 2 3 4**	**Šta je bilo dobro? / Predlozi za poboljšanje.**
Učenici znaju da je cilj da sarađuju sa vršnjacima iz druge škole/kulture.		
U uvodu časa se pominje važnost zajedništva, razumevanja, otvorenosti.		
Nastavnici su predvideli trenutke u toku časa za aktivnosti „probijanja leda" kako bi učenici još bolje upoznali vršnjake iz druge škole ili kulturne grupe.		
Učenici su aktivno učestvovali u aktivnosti „probijanja leda".		

Grupni rad je bio strukturiran tako da učenici moraju međusobno da komuniciraju i donose zajedničke odluke.		
U zadacima je postojala potreba da učenici upoznaju drugog, da pitaju, objasne.		
U vežbi su korišćene reči, simboli, pesme, ilustracije iz više jezika ili kultura.		
Nastavnici su ravnopravno vodili čas, menjali se, dopunjavali.		
Učesnici su uvaženi bez obzira na jezik kojim govore (uz međusobno prevođenje, prevod na engleski jezik, neverbalnu komunikaciju).		
Nastavnici su primetili kada su unutargrupne interakcije bile intenzivne i prilagodili su zadatak/tempo.		
Čulo se smejanje, bilo je šala i neformalnih razmena između đaka iz različitih kulturnih zajednica.		
Učenici koji se osećaju nesigurno dobijaju jasnu podršku u trenutku kada im je potrebna.		
Učenici iz obe jezičke/etničke grupe ravnopravno učestvuju u aktivnostima i ravnopravno učestvuju u diskusiji.		
Nastavnik prepoznaje i interveniše kada se pojave stereotip ili neravnopravnost na času, pretvarajući situaciju u priliku za učenje o poštovanju i različitostima.		
Na kraju su postavljena pitanja tipa: „Šta vas je danas iznenadilo?", „Šta vam je bilo lepo?", „Šta biste poneli odavde?"		

Kratki podsetnik za samoevaluaciju zajedničkog časa nastavničkog para

Interkulturalni aspekt	Ključno pitanje	Šta da posmatram?	✓ Ako je uočeno
1. Zajednički cilj i smisao	Da li je jasno zašto su učenici zajedno?	Uvodno objašnjenje o vrednosti susreta, ciljevi uključuju saradnju i razmenu	☐
2. Mešovite grupe i saradnja	Da li učenici zaista sarađuju u različitim kombinacijama?	Mešovite grupe po jeziku/poreklu, timski rad, uzajamna pomoć	☐
3. Vidljivost različitosti	Da li su prisutni različiti jezici, priče, simboli?	Korišćenje više jezika, primeri iz različitih kultura	☐
4. Kvalitet kontakta	Da li učenici komuniciraju, postavljaju pitanja, razmenjuju?	Aktivna interakcija u grupama, izrazi interesovanja, radoznalost	☐
5. Atmosfera susreta	Da li su prisutni toplina, opuštenost i humor?	Smeh, poverenje, neformalna razmena, prihvatanje greške	☐
6. Ravnopravnost nastavnika	Da li dvojezični par nastavnika zajedno vodi čas?	Dopunjavanje, prevođenje, modeliranje saradnje	☐
7. Fleksibilnost i reakcija na grupu	Da li se čas prilagođava potrebama grupe?	Promena tempa, dodatna pitanja, reakcija na zastoje	☐
8. Refleksija i značenje	Da li su učenici imali priliku da izraze svoj doživljaj?	Završni krug, utisci, crtanje, pisanje, rečenica: „Bilo mi je lepo kada...”	☐

- Šta je bilo dragoceno u ovom susretu? (npr. trenutak razumevanja, neočekivana saradnja, učenik koji se prvi put aktivno uključio...).
- Šta bismo voleli da sačuvamo za sledeći zajednički čas?
- Postoji li prostor za još više učešća, razmene, kreativnosti?
- Kako smo mogli bolje da se pripremimo?

Koraci pri evaluaciji putem horizontalne razmene

Izuzetno korisna praksa unapređenja zajedničkih časova podrazumeva da nastavnici koji su posmatrali čas daju konstruktivnu povratnu informaciju nastavnicima koji su realizovali čas, uz korišćenje obrasca za posmatranje časa i dodatnih pokazatelja važnih za interkulturalne aspekte. Pri posmatranju mogu kombinovati standardan obrazac i prethodno predstavljen i prilagođen obrazac za zajednički čas. Ovaj vid horizontalne razmene su mnogi nastavnici isticali kao izrazito značajan.

Koraci za davanje konstruktivne povratne informacije:

1. Nastavnici koji su održali čas predstavljaju osnovnu ideju. Iznose svoju procenu toka i kvaliteta časa oslanjajući se na kratki podsetnik za samoevaluaciju. Na kraju eventualno navode šta bi uradili drugačije.

2. Kolege koje su posmatrale čas daju konstruktivnu povratnu informaciju. Jedan kolega daje usaglašenu povratnu informaciju u ime tima, koristeći jezik standarda i pokazatelja, uz navođenje konkretnih primera i obrazloženja. Prvo se ističu pozitivne strane časa (tri do pet), a zatim oblasti koje bi mogle biti unapređene (jedna do tri).

3. Nastavnici koji su realizovali čas daju kratak komentar u vezi sa dobijenom povratnom informacijom – da li se slažu ili ne i predstavljaju svoju perspektivu.

4. Sledi razgovor o času i razmena iskustava.

Moguća pitanja za evaluaciju zajedničkog časa

1. Koliko su ciljevi časa uključivali interkulturalni uvid, emocionalno povezivanje, razmenu?

2. Koliko je učenicima jasno zašto su zajedno i šta je vrednost tog susreta?

3. Da li su učenici radili u mešovitim grupama?

4. Koliko su učenici imali priliku da sarađuju, oslanjaju se jedni na druge?

5. Koliko i na koji način su učenici mogli da izraze sebe i svoje poreklo, jezik, mišljenje?

6. Koliko su učenici bili opušteni, angažovani, nasmejani u kontaktu sa novim vršnjacima?

7. Koliko su učenici imali prostor za humor, razigranost, iskrenost – kao načine da se povežu sa drugima?

8. Da li su učenici imali priliku da na kraju razmisle i podele šta su naučili o drugima i o sebi?

9. Da li je bilo vremena za jednu rečenicu/refleksiju, utisak, crtež, emociju?

10. Kako se učenik ponašao u grupi? (npr. pokazao razumevanje, pružio podršku, pitao nešto novo)

11. Šta je učenik rekao da mu je značilo? (emotivni i lični doživljaj)

12. Koliko i na koji način je učenik iskazao radoznalost prema nečemu novom?

13. Da li je stvoren prostor u kojem svaki učenik može da govori i učestvuje bez rizika od ismevanja, etiketiranja ili marginalizacije?

14. Da li nastavnik prepoznaje i blagovremeno reaguje na stereotipe, neravnopravnost u govoru i nejednak pristup resursima?

15. Da li su nastavnici unapred razmislili šta bi učenici želeli da znaju jedni o drugima?

16. Da li su pripremljena pitanja ili aktivnosti koje podstiču razmenu informacija o interesovanjima, kulturi, jeziku ili iskustvima?

SVE ŠTO NIJE STALO U TABELE, A NAUČILI SMO IZ DOSADAŠNJEG ISKUSTVA

Pri selekciji učesnika pokazalo se da je važno:

- zainteresovanost dece za konkretne aktivnosti prema njihovim interesovanjima;
- formirati manje grupe od po 10 dece iz svake škole;
- menjati decu za učešće u zajedničkim aktivnostima, tj. pružiti priliku što većem broju dece da učestvuju;
- biti što inkluzivniji u procesu izbora;
- uključivati učenike sa smetnjama u razvoju, sa lošijim ocenama, nestašnijeg ponašanja;
- objasniti svoj zainteresovanoj deci koji su kriterijumi/ograničenja izbora;
- konsultovati se sa đacima ko bi još bio zainteresovan za zajedničku aktivnost, đaci uvek daju najmudrije predloge.

Na motivaciju nastavnika koji sprovodi zajedničke aktivnosti utiče kad se oseti podržano od školske zajednice. To podrazumeva podršku direktora škole, psihološko-pedagoške službe i ostalih kolega, kao i roditelja i šire zajednice. Podrška može da uključi: zahvalnice, stručno usavršavanje, javno priznanje, oslobađanje nastavnika od nekih časova ili redovnih obaveza. Nastavnici koji osmišljavaju i realizuju zajedničke časove i vannastavne aktivnosti treba da imaju vremenski prostor i podršku kako ne bi došlo do zamora i sagorevanja na poslu. Ovaj pristup čuva entuzijazam i motivaciju najaktivnijih nastavnika, koji su često glavni pokretači promena u školama.

Odlike nastavničkog para dobrog za zajednički čas:

- makar jedan od nastavnika govori oba jezika;
- oba nastavnika vole timski rad;
- otvoreni su i širokih shvatanja;
- međusobno se dopunjavaju;
- spremni su i na improvizaciju;
- okazuju fleksibilnost i spremnost da se izađe u susret;
- pokazuju međusobno poštovanje i uvažavanje, bez sujete i rivaliteta;
- međusobno se podstiču i zajednički razvijaju;
- sve aktivnosti prihvataju kao zajedničke;
- otvoreni su za povratne informacije nakon realizovanog časa;
- slave svoj zajednički angažman jer izlaze iz školskog okvira i doprinose negovanju interkulturalnih vrednosti u školi/zajednici kroz svoj lični primer.

Predlozi za razvijanje Modela su: povezivati đake po interesovanjima, a ne na osnovu toga u koje škole idu, pa mešovite grupe praviti na spontaniji način, a ne određivanjem kvota po školama. Navedeno bi se moglo postići osnivanjem sekcija na nivou opštine gde bi se đaci sa istim i sličnim interesovanjima grupisali u mešovite etničke grupe, koje nisu povezane sa konkretnim školama. Na taj način bi se upoznavali sa vršnjacima iz više različitih škola i bili motivisaniji za učešće. Ukoliko se ostane pri starom modelu organizacije zajedničkih aktivnosti (odabrane partnerske škole grupisane prema geografskoj udaljenosti), predlog je da budu organizovane češće aktivnosti između škola koje sarađuju kako bi se upoznali novi nastavnici i deca, razmenile nove ideje i sprovele nove zajedničke aktivnosti.

Pošteno je priznati da: pored sveg znanja i priprema nastavnika za zajedničku aktivnost i pored visoke motivisanosti i otvorenosti svih učesnika u zajedničkim aktivnostima, nekad se dešavaju i konflikti među učesnicima. Naročito je to očekivano kad su pitanju višednevne ili višenedeljne aktivnosti poput interkulturalnih razmena. Dileme oko pripadanja grupi su razvojno tipične za tinejdžere, koji u ovom periodu doživljavaju intenzivne emocije, snažno reaguju na komentare koji im se ne dopadaju, često razmišljaju crno-belo, što zajedno može povećati verovatnoću sukoba u zajedničkim aktivnostima. Put rešavanja konflikta uvek podrazumeva razumevanja potreba koje stoje iza sukobljenih stavova. ***Takođe, nije svaki sukob tokom zajedničkih aktivnosti zasnovan na etničkim osnovama, što često može biti prvobitna pretpostavka.*** Na odgovornim odraslima je da povedu decu u smeru razrešenja konflikta, u skladu sa kapacitetima učesnika i kontekstom. U intervjuima koje smo vodili sa đacima više puta je pomenuto da su upravo mladalačke svađe prethodile uspostavljanju najznačajnijih interkulturalnih prijateljstava. To nas podseća da konflikt često u sebi sadrži autentični kontakt između dve osobe te tako i potencijal za dublji razvoj odnosa ukoliko se pozitivno razreši.

Najviše smo naučili iz grešaka kao što su previše zadataka u kratkom vremenu i nedovoljno prostora za refleksiju – sledeći put treba jednostavno prilagoditi tempo i strukturu. Bili smo najčešće preambiciozni sa idejama/metodama/zadacima na zajedničkim aktivnostima: zapamtite da je ponekad manje više! Važno je od samog početka biti strpljiv i uskladiti svoje grupne izjave sa dinamikom prevođenja. Mladi se generalno brzo naviknu na ritam koji prevođenje nosi sa sobom jer je svakom bitno da razume i bude razumevan. Odlično je koristiti pomoć đaka pri prevodu, ali vodite računa da ih ne preopteretite. Svakako, prevođenje je obično prvi poligon za razvijanje strpljenja, tolerancije i radoznalosti na svakoj zajedničkoj aktivnosti.

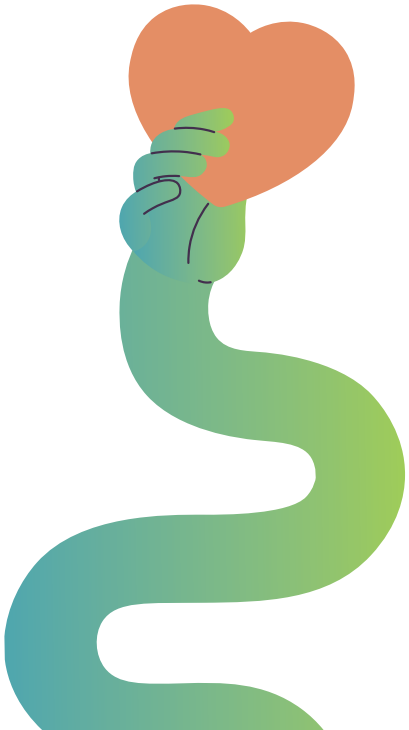

Za prevazilaženje jezičkih barijera važno je angažovanje nastavnika ili učenika koji su višejezični kao posrednika ili mentora, zatim korišćenje unapred pripremljenih dvojezičnih i vizuelnih materijala, pokreta, mimike, jednostavnih interaktivnih metoda, kao i savremenih tehnologija – Google prevodioca, aplikacija i drugih digitalnih alata koji olakšavaju razumevanje.

Za prve zajedničke aktivnosti preporučuje se početi malim, praktičnim projektima, fokusirati se na nenametljive i svima bliske teme kako bi se izgradilo poverenje, postepeno uvoditi složenije projekte i uključiti nastavnike ili učenike sa pozitivnim iskustvom (po mogućstvu barem jednu osobu koja govori oba jezika) kao posrednike koji pomažu pri prevazilaženju jezičkih barijera i modeluju ponašanje.

Za jačanje podrške zajedničkim aktivnostima potrebno je obratiti pažnju na vidljivost urađenog. Redovno pokazivati rezultate aktivnosti kroz školske panoe, sajtove, društvene mreže i medije. Pohvale i priznanja za nastavnike i učenike koji aktivno učestvuju mogu smanjiti otpor i motivisati druge da se uključe.

Polazna tačka svake uspešne saradnje je formiranje tima koji preuzima odgovornost za planiranje i realizaciju aktivnosti. Važno je da postoji jasno definisan tim (nastavnici, pomoćno osoblje, administracija) koji planira sve zajedničke aktivnosti i preuzima logističku koordinaciju.

Ključnu ulogu u širenju ideje zajedničkih interkulturalnih aktivnosti ima međuškolski tim nastavnika. Nastavnici koji su pokazali najveću posvećenost i interesovanje za ovu temu kroz projektne aktivnosti predstavljaju važan resurs održivosti i dalji razvoj interkulturalnih inicijativa u školama i zajednici. Sa druge strane, važno je da međuškolski tim ima podršku školske i lokalne zajednice.

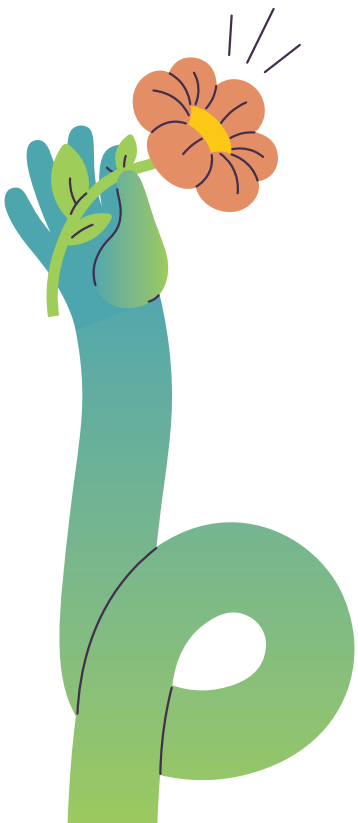

Posebno smo se obradovali kada učenici spontano razvijaju međusobnu saradnju (to znači i kada šapuću jedni drugima odgovore na času) i iniciraju kreativne ideje i kada nastave da se druže i nakon završetka zajedničkog časa. Obraduje nas kada mladi koji su prošli kroz naše aktivnosti počnu da preuzimaju inicijativu i učestvuju u zajedničkim projektima u svojoj zajednici.

„ŠTA JE PRVI SLEDEĆI ZAJEDNIČKI KORAK?" – za ~~kraj~~ nove interkulturalne početke

Pozivamo nastavnike i škole da podele svoja iskustva i uključe se u mrežu škola koje rade na razvoju interkulturalnih vrednosti. Pošaljite nam priču sa zajedničke aktivnosti, pripremu časa, sliku sa radionice… Pohvalite se ili podelite primer dobre prakse na:

dragana.georgiev@mpn.gov.rs.

Zahvaljujemo svima na entuzijazmu, posvećenosti i hrabrosti da probaju nove ideje, podrže jedni druge i doprinesu zajedničkim aktivnostima. Hvala svim direktorima partnerskih škola, nastavnicima, saradnicima, đacima, roditeljima, školskim i lokalnim koordinatorima, trenerima, prevodiocima, mentorima, predstavnicima ŠU Leskovac, koji su aktivno učestvovali u projektu, ovom istraživanju i tokom realizacije zajedničkih aktivnosti. Posebno zahvaljujemo svim članovima lokalne zajednice koji su podržavali naše zajedničke akcije – uz osmeh i toplu reč.

Verujemo da će mnoge od ovih zajedničkih aktivnosti nastaviti da žive i razvijaju se u vašim školama i zajednicama. Zato ovo ne doživljavamo kao kraj, već kao nastavak jedne dobre priče.

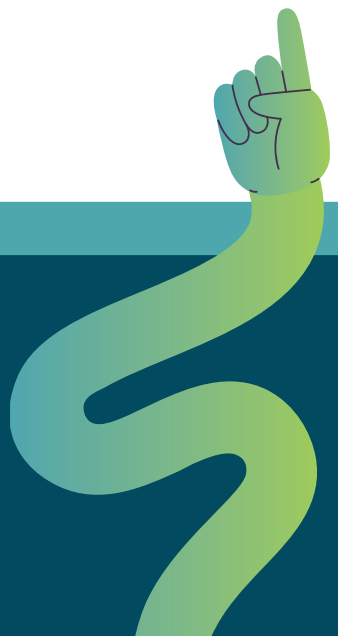

Pet predloga literature korisne za osmišljavanje budućih zajedničkih aktivnosti

Publikacije u okviru projekta „Naš grad, naše škole" – na srpskom i albanskom jeziku

1. Kako izgledaju pripreme za časove sa elementima interkulturalnosti? Na koje se još načine mogu pronaći interkulturalne teme u obrazovanju?

Primeri dobre prakse u oblasti interkulturalnog obrazovanja u okviru projekta „Naš grad, naše škole" (2022)

https://www.grupa484.org.rs/publikacija-primeri-dobre-prakse-u-oblasti-interkulturalnog-obrazovanja/

2. Šta sve podrazumeva interkulturalno obrazovanje, koji su ključni koncepti? Koji su ishodi interkulturalnog obrazovanja? Koji su primeri mogućih sadržaja interkulturalnih časova?

Vodič kroz interkulturalno obrazovanje (2023)

https://www.grupa484.org.rs/vodic-za-interkulturalno-obrazovanje/

3. Kako izgleda nalaženje balansa između sličnosti i razlika više kultura? – Razvojni model interkulturalne osetljivosti

Bennett, M. J. (2004). Becoming interculturally competent. In J.S. Wurzel (Ed.) Toward multiculturalism: A reader in multicultural education. Newton, MA: Intercultural Resource Corporation.

4. Šta zaista podrazumeva uključivanje dece u zajedničku aktivnost? – Lestvica dečje participacije

Hart, R. A. (1992). Children's participation: From tokenism to citizenship (Innocenti Essays No. 4). UNICEF International Child Development Centre.

5. Šta je zona komfora, šta zona učenja, šta zona panike – a u kojoj zoni se odigrava interkulturalno obrazovanje? – Model izlaska iz zone komfora

Lawson, A. (2024, December) Helping learners to enter and stay in the Learning Zone [Blog]. The Learning Zone.

https://www.thelearningzone.com.au/learning-models-blog/the-learning-zone

LANAC RESURSA GRUPE
SARAJ

ATLA